

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Роганової Марини Вікторівни
на дисертацію Ускової Альони Леонідівни
**«Формування в учнів основної школи цінності піклування про іншу
людину в позакласній виховній роботі»**
подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.07 – теорія та методика виховання

1. Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковою тематикою.

Демократизація освіти, надання їй державно-національної спрямованості вимагають від гуманітарних наук нових якісних шляхів вдосконалення системи особистісного виховання підрастаючого покоління, створення моделі вихованої людини, яка здатна вирішувати складні ситуації своєї життєвотворчості, спираючись на особисті знання, досвід попередніх поколінь, на їх духовно-моральні, етичні, культурологічні, соціальні цінності. Це зумовило необхідність перетворень у вихованні людини через розширення сфери цінностей як системного процесу, що має бути успішно інструментований новітніми виховними методиками та технологіями, які б забезпечували формування та розвиток у підрастаючого покоління загальнолюдських цінностей, серед яких *цінності піклування про іншу людину*, що входять до складу духовно-моральних, є домінуючими та вирішальними у розвитку загальної ціннісної системи особистості.

З цих позицій актуальність дисертаційного дослідження Ускової Альони Леонідівни не викликає сумніву і вказує на його своєчасність. Важливо, що дослідження виконано у межах науково-дослідних тематик, зокрема виконано відповідно до тематичних планів кафедри соціальної педагогіки та дошкільної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького «Теоретико-методологічні засади формування толерантності у дітей та молоді» (номер державної реєстрації 0115U001735) та

науково-дослідної лабораторії духовно-морального виховання Науково-дослідницького інституту духовного розвитку людини Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля «Духовність особистості: методологія, теорія і практика» (номер державної реєстрації 0105U000264);

Структура та зміст дисертаційного дослідження А..Л. Ускової засвідчують, що воно охоплює цілісний процес науково-дослідної роботи, який включає всі її стадії: від ідеї, розробки теоретико-методологічних основ та до широкого впровадження результатів дослідження у практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів. Дисертація А..Л. Ускової складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (280 найменувань, зокрема 7 іноземною мовою) що обумовлено характером проведеного дослідження і повною мірою підпорядковано його меті.

Загальний обсяг роботи становить 214 сторінок, з них основного тексту – 183 сторінки. що цілком відповідає вимогам ДАК України до обсягу кандидатських дисертацій.

2. Наукова новизна, теоретична і практична значущість дисертації.

Новизна фактів, одержаних у результаті проведеного дослідження, визначається тим, що А.Л. Усковою уперше обґрунтовано педагогічні умови формування в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину в позакласній виховній роботі, таких як активізація позитивної мотивації та потреби в піклуванні про іншу людину; розширення знань підлітків про необхідність ціннісного піклування про іншу людину; формування досвіду та готовності здійснення вчинку-піклування про іншу людину.

Дослідник розглядає сучасну основну школу, як соціокультурне середовище виховання духовно-моральних цінностей, зокрема цінності піклування про іншу людину особистості у підлітків. Саме соціум основної школи являє відкриту педагогічну систему, на теренах якої відбувається

цілеспрямоване виховання духовно-моральних цінностей із залученням всіх традицій системи національної освіти та виховання учнів; вона може змінюватися та розширюватися, тому що знаходиться у залежності від особистісних потреб учнівської молоді. Тому за мету наукового дослідження Уськова А.Л. обирає на основі теоретичного аналізу проблеми дослідження і вивчення виховної практики в загальноосвітній школі - визначити та експериментально перевірити педагогічні умови формування в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину в позакласній виховній роботі.

Грунтовний аналіз вітчизняної та зарубіжної філософської, психолого-педагогічної, соціологічної літератури та виховної практики формування в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину загальноосвітніх навчальних закладах дали змогу автору розкрити й охарактеризувати сутність і зміст поняттєво-категоріального апарату, визначити педагогічні особливості формування в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину, а також врахувати специфіку як виховного процесу, так і особливості організації і здійснення позакласної виховної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах.

Науковою новизною є також *визначення* сутності та структури поняття «формування в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину» як системну діяльність суб'єктів виховної роботи, яка спрямовується на набуття підлітками смислу власної причетності до буття іншої людини через акти турботи, любові, доброти і забезпечує їхній вияв через вчинок-піклування у моральній поведінці.

У структурі цього поняття автор визначає когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінково-діяльнісний компоненти і на основі теоретичного аналізу розкриває їх сутність, так когнітивний компонент містить знання особистості щодо цінності піклування про іншу людину, що спонукають до емпатійних відносин та спрямовують на добродійні дії; емоційно-ціннісний

компонент проявляється завдяки емпатії до інших людей, уваги учнів основної школи до їхніх потреб для виявлення позитивних емоцій та задоволення інтересів іншої людини; поведінково-діяльнісний – характеризує різні види моральної діяльності учнів основної школи та їхню поведінку загалом.

Ускова А.Л. переконливо доводить, що ефективним засобом формування цінностей, зокрема цінності піклування про іншу людину в учнів основної школи є позакласна виховна робота, яка характеризується добровільністю та особистою зорієнтованістю. Як видно із змісту дисертаційної роботи, саме така організація позакласної виховної роботи, забезпечує гармонійне поєднання теоретичної і практичної складових духовно-моральних цінностей кожного підлітка. Важливо, що обґрунтована позакласна вихована робота відповідає усім ознакам методики виховної роботи, яка знайшла своє втілення за допомогою певних її організаційних форм, серед яких: додаткові індивідуальні заняття, факультативи, гуртки, навчальні екскурсії, консультації, круглі столи, диспути, етичні бесіди, тренінгові вправи, відкриті лекції, де можуть залучатися учні не тільки одного класу, а й ті учні, які є зацікавленими темою виховних занять.

Цікавою на наш погляд є розроблена система критеріїв, показники сформованості в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину таких як розуміння сутності піклування про іншу людину та її значення в житті суспільства; здатність до співпереживання емоцій та почуттів іншої людини; піклувальна поведінка в системі цілеспрямованого виховання.

Слід зазначити, що критеріальна база дослідження була спрямована на розробку автором психолого-педагогічної методики діагностики сформованості в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину та оцінку загальної морально-етичної спрямованості особистості учнів основної школи. Проективність педагогічної розробки методики діагностики дослідник передбачив в її структурі.

Структури опитувальників сформованості побудовані таким чином, що забезпечували об'єктивну оцінку когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінково-діяльнісного компонентів системи духовно-моральних цінностей особистості та передбачали урахування індивідуальних особливостей особистості, класу навчання, впливу традиційної системи виховання, аксіологічних традицій . загальноосвітньої школи.

Ускова А.Л. досить влучно обрала одним з компонентів методики діагностики сформованості в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину опитувальники «Оцінка вміння учнями аналізувати та оцінювати свої вчинки відповідно до цінності піклування про іншу людину», «Готовність до здійснення вчинку-піклування», «Прагнення керуватися отриманими знаннями щодо цінності піклування про іншу людину в процесі життєдіяльності», а також авторські опитувальники «З'ясування обізнаності учнів, класних керівників, батьків про цінність піклування». Критеріальна основа цих методик представлена детально у підрозділі 2.2.

Цінність представленої роботи полягає і у тому, що на основі глибокого аналізу джерельної бази автор визначив, що гуманістична спрямованість виховної системи сучасної середньої освіти базується на аксіологічному, людиномірному, особистісно зорієнтованому, ціннісно-генерувальному підходах, а також ідеї дитиноцентризму до проблеми формування цінності піклування про іншу людину. Автор ґрунтовно доводить, що саме такі підходи є основою для досліджуваної проблеми та руху до свідомо поставленої мети – визначити та експериментально перевірити педагогічні умови формування в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину в позакласній виховній роботі.

Слід зазначити, що автор використовує досить широкий спектр методів дослідження, в тому числі: аналіз наукових джерел із проблеми дослідження, синтез, узагальнення, порівняння з метою визначення теоретико-

методологічних основ дослідження, уточнення сутності, структури ключових понять, виявлення основних підходів до формування в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину; систематизація, порівняння та конкретизація – для з'ясування критеріїв, показників та рівнів сформованості в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину, обґрунтування педагогічних умов формування в учнів основної школи цінності піклування; а також анкетування, тестування, бесіда, метод експертних оцінок, само оцінювання; методи математичної обробки експериментальних результатів дослідження та інші.

Дане педагогічне дослідження має не тільки теоретичне, але й *практичне значення* у тому, що автором розроблено, експериментально перевірено та запроваджено в роботу загальноосвітніх навчальних закладів комплексної методики діагностування рівнів сформованості в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину, тренінгових занять, мотиваційних ігор; основні положення та висновки дослідження можуть бути використані в позакласній роботі вчителями, класними керівниками, педагогами-організаторами під час відбору змісту матеріалу для морального виховання. Емпіричний матеріал, викладений і обґрунтований в дослідженні, може бути використаний під час викладання курсів «Теорія та методика виховання», «Методика виховної роботи» у вищих педагогічних навчальних закладах.

Загальні висновки в цілому адекватно відображають зміст виконаного дослідження, а додатки, які мають дуже цікаві матеріали, вдало його коментують та доповнюють. Усі визначені дисертантом завдання, а їх 4, знайшли своє повне розв'язання на сторінках дисертаційного дослідження і ґрунтовно представлені у висновках. Зазначимо, що ці завдання, поставлено до розв'язання такої складної проблеми як з теоретичного, так і з практичного боку, були висунуті і сформульовані не до певного параграфу чи розділу, як це зазвичай пишеться у

дисертаціях, а сконцентровані навколо певних проблем. Ці проблеми є наявними в усьому тексті дисертації (наприклад, визначити основні підходи, які спрямовані на формування в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину; теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину в позакласній виховній роботі). Вважаю, що такий підхід дисертантки є досить високим рівнем узагальнення й теоретизування, що відповідно підтверджується результатами аналізу не лише першого розділу «Формування в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину в позакласній виховній роботі як наукова проблема», другого розділу – «Стан сформованості в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину» та третього – «Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину в позакласній виховній роботі», а чітко простежується в цілому у тексті дисертації як його одна з провідних ідей розв'язання визначеної проблеми.

Логічним і безперечно вагомим доповненням висвітлення матеріалів дисертації є *додатки*, у яких автор розмістив важливий матеріал, що ілюструє технології і методики проведення експериментальної частини роботи.

Слід зазначити, що наукові положення і висновки, сформульовані у дисертації, викладено в опублікованих працях автора, а зміст автореферату є ідентичним основним положенням дисертації.

Суттєвим є і те, що результати дослідження широко апробовані та достатньо висвітлені у відкритому друці.

3. Аналіз змісту автореферату.

Кількість віддрукованих праць за темою дисертації (опубліковано 11 одноосібних наукових публікаціях, з яких 7 відображають основні наукові результати, 4 – апробаційного характеру). дозволяє зробити висновок, що в них

достатньо повно відображено методику дослідження, наукові результати і основні висновки. Автореферат дисертаційної роботи в цілому відповідає за своїм змістом та структурою дисертації. Усі пункти наукової новизни дослідження, які заявлені в авторефераті відображені у дисертаційній роботі.

4. Дискусійні положення та зауваження до роботи

Позитивно оцінюючи кандидатську дисертацію Ускової Альони Леонідівни, вважаємо за доцільне висловити окремі міркування та побажання, що виникли в процесі рецензування дисертації й вимагають окремих уточнень і пояснення.

1. У дисертації бажано було б детальніше представити особливості використання людиномірного та ціннісно-генерувального підходів до формування цінності піклування про іншу людину, які розкриті досить коротко порівняно з іншими методологічними підходами.
2. На наш погляд, у дисертації доцільно було б наголосити на ролі лідерів шкільного самоврядування у формуванні цінності піклування у процесі позакласної виховної роботи.
3. На нашу думку, при розкритті теоретичних положень дослідження, зокрема аналізі особливостей підліткового віку як важливого сенситивного періоду для формування цінності піклування, доцільно було б акцентувати увагу на чинниках, які сьогодні уповільнюють цей процес. Бажано пояснити, яким чином слід долати бар'єри у цьому процесі.
4. Більш детального розкриття потребує питання щодо вивчення підготовленості вчителів, класних керівників до формування цінності піклування в учнів основної школи. Отримані наукові факти були б більш переконливі за умов кореляційного аналізу між

виховним впливом рівня сформованості цінності піклування у вчителів і підлітків з урахуванням специфіки позакласної виховної роботи. Бажано вказати, які методи можуть використовуватись у системі перепідготовки та підвищення кваліфікації вчителів з питань формування цінності піклування про іншу людину.

5. На наш погляд, робота значно б виграла, якщо б автор запропонувала модель впровадження педагогічних умов формування цінності піклування про іншу людину в учнів основної школи під час позакласної виховної роботи, яка б поєднала наведені у роботі основні підходи, принципи, педагогічні умови, форми та методи.
6. Маємо зауважити, що дисертаційне дослідження значно виграло б, якби було складено порівняльну характеристику процесу формування в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину в Україні та за кордоном, зокрема, в європейських країнах.

Отже, на підставі зазначеного вище, вважаємо, що дисертаційна робота є самостійним завершеним дослідженням актуальної проблеми, розроблені в ній теоретичні положення і отримані результати є вагомим внеском у розвиток теорії та методики виховання.

Однак висловлені зауваження і побажання не впливають на загальну позитивну оцінку здійсненого дослідження. Дисертація Ускової Альони Леонідівни **«Формування в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину в позакласній виховній роботі»** є самостійним завершеним дослідженням, яке вносить вагомий внесок у теорію і методику виховання, відповідно має суттєву практичну значущість, відповідає пунктам 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24. 07. 2013 № 567, а

її автор Ускова Альона Леонідівна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія та методика виховання.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор

завідувач кафедри теорії і

методики дошкільної освіти

комунального закладу «Харківська

гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

М. В. Роганова

Підпис	<i>Роганової М. В.</i>
Засвідчую	
Начальник відділу кадрів	<i>[Signature]</i>
« <i>04</i> »	<i>05</i> 20 <i>16</i> рік